

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
Studij sociologije
kolegij Sustavna sociologija 1

Martina Sinković

**Integracija azilanata i stranaca pod
supsidijarnom zaštitom u hrvatsko
društvo**

Seminarski rad

Nastavnik: prof. Renato Matic
Asistent: mag. soc. Ivan Perkov

Zagreb, svibanj 2018.

Sadržaj

0. Sažetak.....	1
1. Uvod.....	2
2. Ostvarivanje statusa azilanta i osobe pod supsidijarnom zaštitom	3
3. Što je integracija?	4
3.1. Modeli integracije.....	4
4. Integracijske politike za uključivanje azilanata i osoba pod supsidijarnom zaštitom u hrvatsko društvo	6
4.1. Socijalna skrb i zdravstvena zaštita	7
4.2. Smještaj i stanovanje.....	7
4.3. Učenje jezika i obrazovanje	7
4.4. Zapošljavanje.....	8
4.5. Senzibilizacija javnosti i stručnih djelatnika o osobama kojima je odobrena međunarodna zaštita	8
5. Izazovi i smjernice za bolju integraciju	9
6. Zaključak	11
7. Popis korištene literature	12

Sažetak

Od početka ljudskog društva ljudi su mijenjali mjesto svojeg stanovanja iz različitih razloga. Promjenom mjesta stanovanja priključivali su se drugim društvenim skupinama koje su zatekli na tom teritoriju i tako stvarali nova društva. U cijeloj toj priči bila je važna prilagodba i integracija. Današnje migracije su jednako prisutne, ako ne i snažnije nego u prijašnjim vremenima. Ratne i ostale nestabilnosti u zemljama porijekla nagnale su ljude na traženje sigurnijeg mjesta za boravak preko granica vlastitih država. Tema ovog rada je relevantna jer upravo se nalazimo u razdoblju kada na područje zemalja Europe pristižu brojne izbjeglice koje su ovdje odlučile potražiti sigurnije mjesto boravka. Hrvatska u ovoj priči ima skromniji udio jer većina je potražila međunarodnu zaštitu u drugim zemljama Europske Unije. Međutim, zaštitu postojećih i budućih tražitelja međunarodne zaštite na našem području također je važna bez obzira na manji broj zahtjeva. Cilj ovog rada je dati pregled dosadašnjih metoda integracije osoba pod međunarodnom zaštitom u hrvatsko društvo i izložiti neke izazove s kojima se suočavaju u procesu integracije

Ključne riječi: azil, supsidijarna zaštita, međunarodna zaštita, integracija, integracijske politike

1. Uvod

Migracije stanovništva, prostorno premještanje ljudi događa se već stoljećima. Razlozi koji bi mogli utjecati na odluku o napuštanju prostora življenja su različiti. Neke migracije mogu biti dobrovoljne, poput traženja zaposlenja ili jednostavno boljih uvjeta života u nekoj drugoj državi. Međutim, migracije koje su potaknute ratovima ili situacijama koje su nepovoljne po ljudski život često se klasificiraju kao prisilne migracije kada je osoba prisiljena potražiti sigurnije mjesto boravka izvan granica vlastite države (Sisgoreo, 2017:3)

Kada se radi o prisilnim migracijama, donošenje pravnih instrumenata u kojem se razrađuje problematika novopridošlih osoba koji traže zaštitu od zemlje dolaska, od izuzetne je važnosti. U Hrvatskoj takav dokument prvi puta je stupio na snagu 2003. godine pod nazivom Zakon o azilu, a od 2015. godine na snazi je Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti. Osoba kojoj je prvi puta odobren azil na teritoriju naše države bila je azilantica iz Sudana u 2006. godini. (Kosi, Kovač, 2015.) Trenutno u Hrvatskoj borave 424 osobe kojima je odobrena međunarodna zaštita na teritoriju Republike Hrvatske.

Događaj koji je svakako povećao broj migranata na području Hrvatske, regije i drugih dijelova Europe bila je migracijska kriza iz 2015. godine kada je značajan broj ljudi s teritorija Bliskog istoka i dijelova Sjeverne Afrike potražio sigurno utočište u razvijenijim dijelovima Europe. S dolaskom novopridošlih migranata pojavila su se pitanja sigurnosti i nadzora granica, ali i utjecaj ovakvih kretanja na ekonomsko, socio-kulturno i općenito društveno stanje u zemlji (Tadić et al., 2016). Iako su zakonima i propisima uređeni procesi kroz koje prolaze osobe koje traže međunarodnu zaštitu države njihova primitka, postavlja se pitanje koliko je u stvarnosti uspješan cijeli proces i njihova integracija u novo društvo koje može biti i značajno različito od prijašnjeg.

Svrha ovog rada je proučiti i prikazati politike integracije osoba koje su na teritoriju Hrvatske dobile pozitivno rješenje o status azilanta ili osobe pod supsidijarnom zaštitom. U prvom dijelu rada prikazat ću razliku između pojmova azil i supsidijarna zaštita i ukratko opisati proces od tražitelja azila do azilanta ili osobe pod supsidijarnom zaštitom. Zatim ću navesti nekoliko modela integracije koji se koriste za uključivanje novopridošlih članova nekog društva, te u idućem dijelu predstaviti neke integracijske politike kojima se koristi Hrvatska. U zadnjem dijelu navest ću neke probleme s kojima se azilanti suočavaju u procesu integracije, te smjernice za poboljšanje postojećih integracijskih politika.

2. Ostvarivanje statusa azilanta i osobe pod supsidijarnom zaštitom

Svaka osoba koja u zemlji svojeg porijekla ne može bez straha i posljedica opasnih po život uživati sva svoja ljudska prava, ima sukladno Općoj deklaraciji o pravima čovjeka svako pravo potražiti zaštitu u nekoj drugoj državi. Dakle, pravo na traženje azila može se svrstati među temeljna ljudska prava. Također, i Ustav Republike Hrvatske navodi pravo na azil kao jedno od prava: „Strani državljanin i osobe bez državljanstva mogu dobiti utočište u Republici Hrvatskoj, osim ako su progonjeni za nepolitičke zločine i djelatnosti oprečne temeljnim načelima međunarodnog prava.“¹ Zakonom o međunarodnoj i privremenoj zaštiti tražitelj azila se definira kao “državljanin treće zemlje ili osoba bez državljanstva koja izrazi namjeru za podnošenje zahtjeva za međunarodnu zaštitu do izvršnosti odluke o zahtjevu. Iznimno, tražitelj može biti i državljanin države članice Europske unije kada je to propisano odredbama Protokola 24. Ugovora iz Lisabona.”²

Odluku o pozitivnom ili negativnom rješenju traženje azila, osoba čeka u prihvatnom centru za tražitelje azila koji se kod nas nalaze u Zagrebu i Kutini. U slučaju da je rješenje o traženju azila pozitivno riješeno odobrava se status azila koji je prema Zakonu o međunarodnoj i privremenoj zaštiti definiran ovako: “Azil će se priznati tražitelju koji se nalazi izvan zemlje svog državljanstva ili uobičajenog boravišta, a osnovano strahuje od proganjanja zbog svoje rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj skupini ili političkog mišljenja zbog čega ne može ili ne želi prihvatiti zaštitu te zemlje”.³ U slučaju da osoba ne zadovoljava uvjete za statu azila, a svjedno postoje razlozi da bi se u svojoj zemlji porijekla mogao suočiti s ozbiljnim poteškoćama za njegov život, postoje uvjeti za stjecanje supsidijarne zaštite. Nepovoljne okolnosti za njegov život u zemlji porijekla mogu biti strah od mučenja, ponižavajućeg postupanja do oduzimanja života.

¹ 85/2010., Čl.33, st.1

² NN 70/15, 127/17

³ NN 70/15, 127/17

3. Što je integracija?

Dolaskom u novu sredinu većina azilanata svakako prolazi kroz neki proces prilagodbe i prihvaćanja kulture društva u koje su pristigli, no važno je uočiti da i društvo koje prima azilante prolazi kroz proces prilagodbe i prihvaćanja. Pojam integracije u ovom smislu možemo definirati kao „dinamičan, dvosmjernan proces međusobne prilagodbe kako imigranata/ica, tako i stanovnika/ica određene zemlje, a temeljni mehanizam kojim se ona postiže jest njihova učestala interakcija.“

U literaturi je navedeno nekoliko područja društvenog života u koje se azilanti integriraju, a mogu se promatrati kao pravno-politička dimenzija, socio-ekonomska dimenzija, kulturno-religijska dimenzija. Kod pravno-političke dimenzije možemo vidjeti koliko je azilant uključen u politički život zemlje primitka i koliko i na koji način mu je dopušteno da sudjeluje u političkom sustavu, te je važno je naglasiti da s obzirom na prava koja proistječu iz ove dimenzije ovisi hoće li i koliko imati prava iz ostale dvije dimenzije. Kod socio-ekonomske dimenzije raspravlja se o socijalnim i ekonomskim pravima na koje azilant ima pravo, a svakako je ovdje jedno od značajnijih prava pravo na rad koje garantira stabilan dohodak koji je itekako nužan za dio integracije u društvo. Kulturno-religijska dimenzija nam govori koliko slobode imaju azilanti kod prakticiranja vlastitih običaja koji su specifični za njihov etnicitet, kulturu ili religiju (Pennix R., 2007.). Kod provođenja integracija na svim ovim poljima važna je suradnja i samih azilanata, državne vlasti ali i zajednice u koju se azilanti priključuju.

3.1. Modeli integracije

Možemo navesti tri modela integracije (Bužinkić, Kranjec, 2012.:6). koje su razlikuju po ciljevima i mjerama koje se tiču zapošljavanja, obrazovanja, zdravstvene i socijalne skrbi, smještaja i ostalih praksa koje su važne za integraciju. Dakle, razlikujemo asimilacijski model, multikulturalizam i interkulturalizam.

U slučaju kada doseljeni migranti u potpunosti preuzmu običaje, pravila i vrijednosti društva u koje su pristigli, možemo govoriti o asimilaciji s domaćim stanovništvom. Ovaj model integracije je jednosmjernan jer se proces prilagodbe očekuje samo od migranata, a izostavlja se prilagodba države i društva.

Multikulturalizam je pluralistički model koji podrazumjeva integraciju koja se zasniva na priznavanju posebnih kulturoloških obrazaca koji su svojstveni određenoj migrantskoj zajednici i radi se na tome da postoji koegzistiranje i poštovanje između različitih društvenih grupa. Dok s jedne strane ovaj model daje prostora za istodobni suživot različitih kultura, s druge strane pokazalo se da može voditi do segregacije novopridošlih grupa stranaca.

Interkulturalizam je pristup kod kojeg je naglasak na interkulturalnom dijalogu između pojedinaca, grupa stranaca i domaćeg stanovništva sa svrhom razumjevanja vlastite i tuđe kulture, običaja i ponašanja. Važan je konstantan dijalog između spomenutih grupa jer kao što je već istaknuto integracija je dugoročan proces, te je važno poštivanje i promišljanje o zajedničkim vrijednostima.

4. Integracijske politike za uključivanje azilanata i osoba pod supsidijarnom zaštitom u hrvatsko društvo

S obzirom na geografski položaj Hrvatska je za mnoge imigrante samo tranzitna zona na njihovom putu prema razvijenijim zemljama zapadne Europe. Međutim, s vremena na vrijeme dogodi se slučaj kada pojedinci odluče i na našem teritoriju zatražiti međunarodnu zaštitu i boravak. S obzirom na članstvo u EU, razvoj migracijskih politika uglavnom se svodi na poštivanje pravila nametnutih Direktivama iz EU, ali i usklađivanjem zakonodavstva s međunarodnim politikama zaštite i sigurnosti granica (Bužinkić, Kranjec, 2013:71). Integracijska politika za uključivanje migranata u društvo većinom je usmjerena na sigurnosna pitanja, donesena je u zadnji tren, stihijski i često zanemaruje socijalni i kulturni kapital koji nam stranci donose. Hrvatska je u 2013. godini usvojila dokument pod nazivom *Migracijske politike Republike Hrvatske za razdoblje od 2013. godine do 2015. godine* sa svrhom poticanja onih migracijskih kretanja koja su u gospodarskom i socijalno kulturnom razvitku društva i države. Jedan od novijih dokumenata koji se bavi integracijom migranata je *Akcijski plan za integraciju osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita za razdoblje od 2017. do 2019. godine.*, a jedan od povoda za njegovo donošenje je posebna ranjivost skupina koje su pogođene ovom teškom humanitarnom-izbjegličkom krizom, te koje traže međunarodnu zaštitu i olakšanu integraciju u novo i sigurnije društvo. Cilj integracijskih politika je pružanje određenih prava tražiteljima međunarodne zaštite od strane države. To su prava koja se odnose na stanovanje, rad, učenje jezika i kulture, socijalna i zdravstvena prava, ali i podizanje svijesti o ranjivosti ovih društvenih skupina i spriječavanje diskriminacije usmjerene prema njima. Zakonom o međunarodnoj i privremenoj zaštiti također su spomenuta područja prava i obveza stranaca pod međunarodnom zaštitom a to su ova:

1. boravak u RH,
2. spajanje obitelji,
3. smještaj,
4. rad,
5. zdravstvena zaštita,
6. obrazovanje,
7. sloboda vjeroispovijesti,
8. besplatna pravna pomoć,
9. socijalna skrb,
10. pomoć pri integraciji u društvo,
11. vlasništvo nekretnine sukladno Konvenciji iz 1951. i
12. stjecanje hrvatskog državljanstva sukladno propisima koji reguliraju stjecanje državljanstva.

Obveze koje su propisane azilantu i strancu pod supsidijarnom zaštitom su poštivanje Ustava, zakona i ostalih propisa Republike Hrvatske, prisustvovati nastavi hrvatskog jezika, povijesti i kulture, te imati ispravu dozvole boravka kako bi je mogao dati na uvid ovlaštenim osobama.

4.1. Socijalna skrb i zdravstvena zaštita

Azilanti i stranci pod supsidijarnom zaštitom imaju jednako pravo na usluge socijalne skrbi kao i ostali građani države. Spominje se da najčešće koriste pravo na zajamčenu minimalnu naknadu, jednokratnu naknadu, pomoć za podmirenje troškova stanovanja, doplatak za pomoć i njegu te pomoć za ogrjev i prehranu u pučkim kuhinjama. Dostupne su im i usluge informiranja o pravima iz sustava socijalne skrbi radi lakšeg snalaženja sa svrhom pomoći sebi, obitelji i društvu. Nadležnost za ostvarivanje ovih prava je osim na tijelima državne, regionalne, lokalne vlasti i na organizacijama civilnog društva. Zdravstvena zaštita migrantima je dostupna na isti način kao i svakom državljaninu Republike Hrvatske, te su sredstva za to osigurana iz državnog proračuna.

4.2. Smještaj i stanovanje

Nakon što osoba primi pozitivno rješenje o priznavanju statusa azilanta ili supsidijarne zaštite ima pravo na smještaj najduže dvije godine od uručanja odluke o međunarodnoj zaštiti. Nadležnost za osiguranje prikladnog smještaja je na Ministarstvu za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku, no zbog problema u praksi kod pronalaženja smještaja, ova odgovornost je ustupljena Središnjem državnom uredu za obnovu i stambeno zbrinjavanje. Pitanje kvalitetnog stambenog zbrinjavanja od izuzetne je važnosti za proces integracije u novo društvo jer utječe na kvalitetu života u novoj zajednici, zdravlje i dostupnost i uključenost u ostale institucije društva, pa i samu zajednicu također.

4.3. Učenje jezika i obrazovanje

Obrazovanje je ključan element svake socijalizacije, pa tako i kod stranaca koji se žele integrirati u novo društvo. Svaki azilant, tražitelj azila, stranac pod supsidijarnom zaštitom i stranci pod privremenom zaštitom, ali i stranci koji nezakonito borave u Hrvatskoj imaju pravo na osnovno i srednje obrazovanje u Republici Hrvatskoj. Razumljivo s obzirom da se radi o strancima da u nekim slučajevima se javlja problem jezične barijere kao spoticaj za uspješnu integraciju u obrazovnim institucijama. Dužnost je omogućiti posebnu pomoć djeci koja nedostatno poznaju hrvatski jezik. Azilanti i stranci pod supsidijarnom zaštitom imaju jednako pravo na sudjelovanje u sustavu visokog obrazovanja kao i svi hrvatski građani, a također i na priznavanje diploma stečenih na obrazovnim institucijama neke druge države. Edukacijski proces bi trebao biti temeljn na interkulturalnom pristupu obrazovanju uz poseban naglasak na učenje novog jezika, te prilagodbu materijala i dodatnim edukacijama za nastavnike kako bi ih se senzibiliziralo za rad s ovim skupinama (Bužinkić, Kranjec, 2012:15).

U Akcijskom planu za integraciju osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita za razdoblje od 2017. do 2019. godine predviđen je dio sredstava za obrazovanje ovih skupina i dodatnu edukaciju za odgojno-obrazovne djelatnike. U ovom dijelu integracije važnu ulogu imaju udruge civilnog društva koje svojim mnogobrojnim edukacijama, tečajevima i projektima dodatno osnažuju njihovu integraciju.

4.4. Zapošljavanje

Uspješno sudjelovanje u društvu neke države svakako podrazumjeva i integraciju u njegov gospodarski sustav, tj. tržište rada. Smatra se da bi se već dolaskom i čekanjem da prođe postupak traženja azila trebalo početi s edukacijama za tržište rada (učenje jezika, kulture, potrebnih vještina), kako bi osoba koja dobije status azilanta mogla čim ranije uključiti na tržište rada (Bužinkić, Kranjec, 2012:15). S obzirom na trenutnu situaciju u kojoj se nalazi Hrvatska kada nam nedostaje radna snaga za deficitarna zanimanja, svakako bi trebalo razmotriti načine na koje možemo uključiti azilante na ova radna mjesta. Zapošljavanje osim što omogućuje financijsku sigurnost pridonosi i osjećaju društvene korisnosti i samostalnosti. Dodjeljivanjem savjetnika za zapošljavanje pokušava se usmjeriti osobu na načine traženja odgovarajućeg zaposlenja.

4.5. Senzibilizacija javnosti i stručnih djelatnika o osobama kojima je odobrena međunarodna zaštita

S obzirom da je hrvatsko stanovništvo veoma homogeno strukturirano, dolazak novih stanovnika koji se kulturom, religijom, etnicitetom razlikuju od ostalih stanovnika, mogu se pojaviti pitanja vezana uz sigurnost i prihvaćanje novih skupina imigranata. Podizanjem svijesti o potrebi inkluzije i prihvaćanja drugačijih od nas postiže se smanjivanje netolerancije, diskriminacije i rasizma koji svakako otežavaju integraciju azilantima u društvo. Značajnu ulogu u ovom procesu imaju kako javne vlasti, udruge civilnog sektora, ali i mediji koji svojim izvještavanjem obrazuju javnost o problematici

5. Izazovi i smjernice za bolju integraciju

Jedna od udruga civilnog društva koja se bavi pitanjima osoba koje traže međunarodnu zajednicu je Centar za mirovne studije. Tijekom svojeg proučavanja pitanja azilanata izdali su brojne publikacije koje se bave pitanjima azilanata i hrvatskog društva. U članku „*Ne-funkcionalna integracija za izbjeglice: Što sve država nije učinila za izbjeglice?*“ navode neka područja u kojima tražitelji međunarodne zaštite dolaze do problema tijekom postupka prihvaćanja u naše društvo. Navode sporost postupka dobivanja međunarodne zaštite, tijekom kojeg mnogi tražitelji azila odluče nastaviti svoj put do države koja ima razvijeniji i brži sustav priznavanja prava na azil. Na području učenja hrvatskog jezika pokazalo se da većinu posla obavljaju volonteri nevladinih udruga, iako je zakonom zajamčeno i propisano pravo za pohađanje tečaja hrvatskog jezika organiziranog od strane države. Uočen je problem kod djece azilanata predškolske dobi koji dolaskom u prihvatni centar nisu uključeni u predškolsko obrazovanje, te također ovise o odgojno-kreativnim radionicama koje organiziraju volonteri. Upisivanje fakulteta djeci osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita omogućeno je na jednak način kao i hrvatskim državljanima (položena državna matura, domovnica, rodni list) ili kao studentu strancu. Kod prvog načina upisivanja moguće da je u nepovoljnijem položaju nego hrvatski student rođen ovdje, a u slučaju upisivanja kao stranac ima višu cijenu školarine. Lokacija prihvatnog centra na rubnim dijelovima grada otežava dostupnost institucija koje bi trebale tražiteljima međunarodne zaštite tijekom njihova postupka za dobivanje azila, ali i usporava uspostavu dobrog odnosa s lokalnim stanovništvom. Kod zdravstvene zaštite osobe kojima je odobrena međunarodna zaštita imaju pravo na besplatno zdravstveno osiguranje, ali nemaju zdravstvenu iskaznicu već iskaznicu s dozvolom o boravku na temelju koje liječnik izdaje račun Ministarstvu zdravlja za pokrivanje troškova liječenja. U praksi se pokazalo da velik broj liječnika nije upoznat s ovom praksom i ponekad odbija pružanje liječničke pomoći ovim osobama. Prepreka uspješnom integriranju je i nedovoljna otvorenost tržišta rada i prema osobama pod međunarodnom zaštitom, te nažalost mnogi od njih nikada nisu ni radili na području Hrvatske.

Centar za mirovne studije objavio je 2016. godine također i dokument „*Smjernice za integraciju izbjeglica i iregularnih migranata u hrvatsko društvo*“ u kojem predlaže nekoliko preporuka kojima bi olakšala integraciju u društvo osobama koje traže ili su pod međunarodnom zaštitom, pa ću ovdje iznijeti nekoliko njihovih prijedloga. Po pitanju smještaja predlaže se da odmah nakon dobivanja statusa o međunarodnoj zaštiti osigura

neinstitucionalizirani smještaj u sredini koja omogućuje svakodnevni kontakt s lokalnim stanovništvom, kako bi se spriječilo getoiziranje ali i pridonijelo stvaranju prijateljskih veza između stranaca i domaćeg stanovništva. Kod učenja hrvatskog jezika potrebno je razviti model koji bi na najlakši način mogao uspješno razviti jezične vještine kod njih, ali i pokušati učiti jezik uz istodobno razvijanje nekih vještina korisnih za integraciju u radni sustav. Na području zapošljavanja poslodavci bi bili više motivirani zaposliti tražitelje ili osobe pod međunarodnom zaštitom ukoliko bi primali poticaje ili porezne olakšice za njihovo zaposlenje. Poduprijeti inicijative građana i sektora nevladinih udruga u organiziranju susreta i inicijativa za jačanje osviještenosti o problemima azilanata i rad na cijelovitom prihvaćanju u hrvatsko društvo. Podržavati političku participaciju kroz djelovanje u sindikatima, političkim strankama i ostalim udruženjima građana.

6. Zaključak

Migracijska kriza koja je zahvatila prostor Europe u 2015. godini dolaskom brojnih izbjeglica koji su bježeći od stradanja rata tražili mjesto za sigurniji i bolji život na području Europe, pokazali su nam da nismo imali najspremnije mehanizme kako se nositi s takvom izvanrednom situacijom. Hrvatska, kao tranzitna zemlja za imigrante, osigurala im je humanitarnu pomoć dolaskom na naš teritorij i pomoć kod prelaska granice prema njihovim odredišnim državama. Međutim, dio njih izrazio je želju za ostankom i traženjem statusa azilanta ili stranca pod supsidijarnom zaštitom u Hrvatskoj. Zbog zaštite novopridošlih i ostalih tražitelja međunarodne zaštite nužno je da provođenje nadležnih zakona i planova bude provedeno dosljedno u praksi.

Uspješnost provedbe integracije ne ovisi samo o tražitelju međunarodne zaštite i državnih vlasti, već i društvu koje bi razumijevajući njihovu problematiku ubrzalo i olakšalo proces njihovog uključivanja u naše društvo. Osim senzibilizacije javnosti, potrebne su konkretne mjere koje se počinju provoditi nakon dobivanja statusa o azilu ili supsidijarnoj zaštiti. Pitanje smještaja, boravka, obrazovanja, rada, socijalne i zdravstvene zaštite ključno je u procesu njihove integracije. Jedna od najčešćih zapreka u ovim područjima integracije koja se učestalo spominje je slabo poznavanje hrvatskog jezika. Potrebno je uložiti dodatan trud u razne oblike edukacije za svladavanje jezika, ali i upoznavanje s našom kulturom i običajima. Naposljetku, ovo je ipak zemlja u kojoj će azilanti i stranci pod supsidijarnom zaštitom provesti vjerojatno nekoliko godina, te protekom određenog broja godina imaju pravo tražiti hrvatsko državljanstvo. Otvorenost društva prema najranjivijim skupinama kao što su i azilanti i stranci pod supsidijarnom zaštitom, pokazatelj je naprednosti i odlika razvijenijih društava svijeta.

7. Popis korištene literature